

וחי בהם

בפתח שער הקדושה

חטיבת המצוות החותמת את פרשתנו מיוחדת לדיני קדושת האישות בישראל, הידועים בשמם: "גילוי עריות". לחטיבה זו פסוקי מבוא ופסוקי סיכום, המספקים לה רקע רעיוני וחינוכי. בפסוקי הסיכום אנו לומדים על השלכותיה החמורות של פריצת הגדר באיסורים אלו, העלולה להביא לניתוק הנפש הפרטית החוטאת מקדושת ישראל (כרת) ולגזרת גלות על הכלל. בפסוקי המבוא אנו מוצאים שלושה דגשים:

- כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחֲקֵתֵיהֶם לא תלכו.
- ושמרתם את חֲקֵתִי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם.
- אני ה' אלקיכם. אני ה' אלקיכם. אני ה'.

משמעותו ההלכתית של הדגש הראשון מתפרשת בדברי חז"ל בספרא:

כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען לא תעשו – יכול לא יבנו בניינים ולא יטעו נטיעות כמותם? תלמוד לומר "ובחֲקֵתֵיהֶם לא תלכו", לא אמרתי אלא בחוקים החקוקים להם ולאבותיהם ולאבות אבותיהם.^א

הדגש השני מוכר לנו היטב מתחומים הלכתיים אחרים, ומהווה מקור לכלל היסודי: "וחי בהם" – ולא שימות בהם^ב, שממנו נגזרה הלכה פסוקה: "אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים"^ג. את המסר הרעיוני העומד מאחוריו כבר ביאר הרמב"ם בהקשר של הלכות שבת:

ואסור להתמהמה בחילול שבת וחולה שיש בו סכנה, שנאמר: "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם" – ולא שימות בהם". הא למדת שאין משפט התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם. ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהן הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חֲקֵים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם"^ד.

^א ספרא קלב, ח.

^ב יומא פה, ב.

^ג שם פב, א.

^ד יחזקאל כ כה.

הדגש השלישי אף הוא מוכר לנו גם ממצוות אחרות, וניתן לפרשו בדרכים שונות. עם זאת, ריבוי החזרות עליו אומר דרשני. ארבע פעמים מצהירים פסוקי המבוא כי "אני ה'", והדגשה זו חוזרת על עצמה פעם אחת נוספת בפסוקי הסיכום: "ושמרתם את משמרתי בבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם".

כלפי כל אלו נשאלת השאלה: מדוע כאן?

מה לפרשת עריות ולהבהרה "לא אמרתי אלא בחוקים החקוקים להם ולאבותיהם ולאבות אבותיהם", העוסק בחיוב היצירה האנושית ובהכרה בצדדים הטבעיים המשותפים לישראל ולעמים?

מה לפרשת עריות ולסייג "וחי בהם" – ולא שימות בהם", המעצב את פסיקת ההלכה בנושאים רבים – אך אינו תופס לגביה כלל?

מה לפרשת עריות ולהדגשה החוזרת ונשנית: "אני ה' אלקיכם"?

לחיות נפש האדם ולהנהיגה לטוב לו

תשובה אחת לשלוש השאלות עולה מתוך דברי רבי מאיר שמחה מדווינסק, בעל ה"משך חכמה" על התורה, בפירושו לפסוקים אלה:

ועל דרך מושכל ייתכן כוונת הפרשה, דכבר ביארו חכמים בספריהם שהתורה לא ציוותה ציוויים אשר יהיו קשים על חברת הגוף עם הנפש לקיימו לחוקים כוללים כאזרח כגר, כעם ככהן, רק דברים אשר נטועים המה להנהיג על פיהם המזג הגופני במזג שווה, וכל טבעי לא יושֶׁבֶת, והדברים ארוכים. וזה פירוש מאמרם: רמ"ח איברים ושס"ה גידים, וכנגדם עשה ולא־תעשה¹, שהבורא יתברך עשה את האדם ישר², אשר חלקיו יתאימו עם חלקי התורה, והנפש ינהיג הגוף בדרך המסודר מאלקי יתברך באופן נפלא. לא גדרה התורה פרישת המאכל לגמרי יותר מכפי אשר יכול לסבול מזג האדם, ולא מנעה עניין המשגל מאשר יאות לקיום המין ולמזג הגוף וכיוצא בזה, וכבר נתחברו ספרים על זה, לכן אקצר.

וזה מאמר התורה כי עריות נפשו של אדם מחמתדנ³, ועתידין ישראל לינתק [בעריות] כו"ט, שלא בכו רק להתיר עריות בפרהסיא, וכן בימי עזרא, וכל מצווה

¹ רמב"ם, הלכות שבת ב: ג.

² זוהר ח"א קע, ב.

³ ראה קהלת ז כט.

⁴ מכות כג, ב.

שקיבלו עליהן בקטטה^ה, לכן אמר שלא תדמו כי הוא קשה לקיים ובלתי אפשרי לטבע הגוף לקיים דבר זה, לכן אמר להם "אני ה' אלקיכם", שאני הוא בוראכם ויודע טבעכם ומוסדות מזג גופכם, כי לא כבד הוא להתאפק בעד התאוה ולתת רסן להקמדה, ואני הוא המצווה שלא תעשו מעשי ארץ מצרים ומעשי ארץ כנען כו', "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", שיהיו לחיות נפש האדם ולהנהיגה באופן שיהיה טוב לו בעולם הזה ואשרי חלקו לעולם הבא, לא דברים הממיתים...

יש שסברו שהדרך הראויה לאדם החפץ להידבק באלוקי היא הפרישות הקיצונית מצורכי הגוף ומענייני העולם. אדם החפץ בשלמות הנפש ובטובתה, לשיטתם, צריך למעט עד למינימום ההכרחי ביותר את נגיעתו במאכל ובמשתה, ובוודאי בחיי אישות כדרך כל הארץ. לא כך, אומר המשך חכמה, היא דרכה של תורה. אין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו ואינו מבקש מהם לסגף את גופם. אדרבה, חוקי התורה תומכים במזג גופני שווה, משמע: בסיפוק צורכי הגוף במידה הבריאה והממוצעת. זאת מתוך השקפה הרואה את הגוף והנפש כחברים היוצרים יחד שלמות אחת, "חברת הגוף עם הנפש", המהווה משכן לשבתו יתברך. משנה משמעות מקבלת תפיסה זו מן הרמז שרמזו חכמי הזוהר הקדוש, המכוון את איבריו וגידיו הגשמיים של אדם כנגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. כל פירור של גשמיות, כל חלקיק של צורכי הגוף, יש לו שורש רוחני במצוות התורה, ומנגד כל הארה אלוקית יש לה חבל ונחלה בגשמיות הגוף – והיא מבקשת לשכון בו ולהאירו.

מתוך כך ייענו שלוש תמיהותינו דלעיל, שכן אין לנו תחום בתורה המביא את יחסי הגוף והנפש לידי ניגוד יותר מאיסורי עריות. במקומות אחדים התייחסו חז"ל לאתגר הגדול שמציבים איסורים אלו בפני האדם, קושי שהביא את בני ישראל לידי בכי וייאוש:

"[ו]האספסוף אשר בקרבו התאוה ויִשְׁבוּ ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר.]. זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חֲנָם"^א. רב ושמואל: חד אמר דגים וחד

^ה ראה ספרא פסקא קלז: "רבי אומר: גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות, לכן בא עליהן בגזרה 'אני ה' אלקיכם' – דעו מי הגוזר עליכם. וכן מצינו שניתקו בעריות, שנאמר: 'וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו וגו'".

^י שבת קל, א: "תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל מצווה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה, דכתיב: 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', עדיין עושין אותה בשמחה; וכל מצווה שקיבלו עליהם בקטטה, כגון עריות, דכתיב: 'וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו' – על עסקי משפחותיו, עדיין עושין אותה בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא".

^א במדבר יא ה.

אמר עריות... היינו דכתיב: "וישמע משה את העם בכָּה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ"²¹ – על עסקי משפחותיו, שנאסרו להם לשכב אצלם.²²

מכלל המצוות שקיבלו ישראל מסיני ועד עתה – דווקא איסורי העריות הם שגרמו לראשונה לספקות באשר ל"כדאיות העסקה". עד עתה אכלנו חינם, הסיתו בני האספסוף את העם כולו. פטורים היינו מן העול הנורא הזה, המצמצם את החיים ומכביד עליהם. מעתה, כשתובעים מאתנו לדקדק במשכבנו, כשאומרים לנו אסור ואסור, אנה אנו באים! כדי להוציא מסברה משובשת זו מדגישה התורה פעם, פעמיים ושלוש מהי הגישה הנכונה להתבונן בה על איסורי העריות:

ראשית – אין אני מטריחה עליכם לשנות מטבעיות החיים ולהפחית מעוצמתם. מבקשת אני להבדיל אתכם מטומאתם של המצרים ומזוהמתם של הכנענים, אך אין אני גוזרת עליכם שלא לבנות בניינים כמותם ושלא לטעת נטיעות כמותם. אדרבה, תבוא מצוות פרייה ורבייה (שהיא המצווה הראשונה בתורה) ותוכיח כמה חשוב שתעסקו ביישובו של עולם בקדושה ובטהרה.

שנית – אין אני גוזרת עליכם מיתה, אלא נותנת לכם דרך חיים. איסורים אלו שנתתי לכם, מתנות טובות הן שעל ידן תזכו להחיות את נפשכם ולחברה עם גופכם בדרך הטובה והנכונה.

שלישית – אל תאמרו שדרשתי מכם דבר שאין אתם יכולים לעמוד בו. דעו מי הוא המצווה אתכם: "אני ה' אלקיכם". אני שבראתי כל אחד ואחת מכם, אני הוא היודע מה בכוחכם לעשות ומה כבד וקשה עליכם.

מקדש עמו ישראל

מסר דומה עולה מדברי הגמרא, המתארת את מעשיו התמוהים של בר קפרא כשדרש בחתונת רבי שמעון, בנו של רבי יהודה הנשיא:

אמר ליה בר קפרא לרבי: מאי "תועבה"? כל דאמר ליה רבי דהכין הוא תועבה, פרכה בר קפרא. אמר ליה: פרשיה את! אמר ליה: תיתי דביתכי תירמי לי נטלא.

²¹ שם יא י.

²² יומא עה, א. וראה דברי הרמב"ם (רמב"ם, הלכות איסורי ביאה כב: יח): "אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם אלא לפרוש מן העריות והביאות האסורות. אמרו חכמים בשעה שנצטוו ישראל על העריות בכו וקיבלו מצוות זו בתרעומת ובבכייה, שנאמר 'בכה למשפחותיו', על עסקי משפחות... לפיכך ראוי לו לאדם לכופף יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתרה ובמחשבה טהורה ובדעת נכונה כדי להינצל מהן.

אתת רמיא ליה. אמר ליה לרבי: קום רקוד לי דאימר לך. הכי אמר רחמנא: "תועבה" – תועה אתה בה.

לכסא אחרינא אמר ליה: מאי "תבל"? אמר ליה כי עניינא קדמאה. אמר ליה: עביד לי דאימר לך. עבד. אמר ליה: "תבל הוא" – תבלין יש בה?...
אמר ליה: ומאי "זימה"? אמר ליה: עביד כי עניינא קדמאה. עבד, ואמר ליה: זו מה היא?^ד

ביאור: בר קפרא שאל את רבי לפירושן של שלוש מילים קשות הלקוחות משלושה פסוקים שונים. תחילה שאל מהי אותה תועבה האמורה בפסוק "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה הוא"^{טו}, אחר הקשה מהו אותו תבל האמור ב"ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה תבל הוא"^{טז}, ולסיום ביקש לדעת מהי זימה שנאסרה עלינו ב"אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה"^{יז}.

רבי ניסה להשיב לו תשובות שונות, אך בר קפרא דחה את כולן. כיוון שראה רבי שטעם אחר עמו, ביקש ממנו שיפרש הוא את דעתו. אמר לו בר קפרא: תבוא רעייתך ותמזוג לי כוס ואומר לך; קום ורקוד לפניי ואומר לך.

רבי לא נרתע ומילא את התנאים פעם אחר פעם, ובר קפרא גילה לו את פירוש המילים:

תועבה – תועה אתה בה. משמע: אין תאוות משכב זכור מדרכי הטבע, אלא תעייה וסטייה יתרה יש בה.

תבל – תבלין יש בה? משמע: אין כל תבלין וטעם במשכב בהמה, והיצר הטבעי אינו נוטה אליו.

זימה – זו מה היא? וולד זה היוצא ממעשה זימה, כיצד נדע מי אביו ומה עניינו? הנטייה הטבעית לחיי משפחה ולשייכות משפחתית, בשונה ממנהגן של חיות ובהמות, אינה מתאימה לאופן כזה של פרייה ורבייה.

דרשה זו, כולה אומרת דרשני. מה ראה בר קפרא לבסס דרשת חתונה על פירושן של שלוש מילים קשות הלקוחות מתחומים שהצנעה יפה להם? ומה ראה להתל כך ברבי וברעייתו ולהטריחם שלוש פעמים לשמשו ולרקוד לפניו?

מבאר המהר"ל:

^ד נדרים נא, א.

^{טו} ויקרא יח כב.

^{טז} שם יח ג.

^{יז} שם יט כט.

ייראה כי לכך אמר בר קפרא אלו ג' דברים, להודיע כי התאוה הגופנית כמו הזנות והשכרות ושאר תאוות הגוף אין בהם ממש כלל, ובא לומר שהיה שעת משתה, ולא יימשך האדם אחר תאוות הגוף ביותר רק לשמוח בדבר מצווה לשמח חתן וכלה, ועוד להודיע כי אלו דברים אשר עשה בר קפרא בשביל השמחה שאינו עושה אותם כמו שאר הליצים אשר ילכו אחר הליצנות, שאינם רק שחוק בלבד, רק שעושה זה לשמח חתן וכלה, שהרי יודע הוא כי הדברים הגופניים הם הבל. ולכך רמזה תורה אצל עריות שהם תאוות הגוף שהם הבל ואין בהם ממש^{יח}.

לא בכדי בחר בר קפרא לדרוש את דרשתו זו דווקא בשמחת חתונה. בעשותו כך העמיד עצמו על פרשת דרכים, בין "המזג השווה" בהנהגת הגוף לבין הסטייה אל תהומות התאוה שבערה בקרב האספסוף, וכל זאת כדי להודיע לכול: אחוז בזה ולא בזה. כל מה שאסרה תורה, לא מן הדברים שהגוף הבריא והנפש הבריאה חומדים אותם אסרה, אלא רק מן ההבלים הגופניים שאין בהם ממש.

כך, בעת משתה שכולו שמחה של מצווה, מפליג בר קפרא בשמחה פורצת גדר. חד חידות, מעמיד אתגרים, מרקיז את רבם ונשיאם של ישראל וגובה את מחיר תשובותיו גם מרעייתו. מאידך, הוא מחדד היטב: אל תטעו בין יין ושמחה במקומם הראוי להם ובין תאוות שלוחות רסן המעידות על נפש חולה ומיוסרת. הדברים אמורים ביין אך רומזים לעניינא דיומא, לשמחת איש ואישה, שיש בה דרך חיים למימינים בה ודרך מוות למשמאילים בה. משום כך, חותם המהר"ל, "רמזה תורה אצל עריות שהם תאוות הגוף שהם הבל ואין בהם ממש". כדי שיבחין כל חתן ותבחין כל כלה בין הדרך המביאה לשמחת הגוף והנפש ובניין לבין זו המביאה לעצבות הגוף והנפש ולחורבן. "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין"^{יט}. "ראה חיים עם אשה אשר אהבת"^כ.

גבר דדחיל חטאין

וחי בהם – ולא שימות בהם.

איסורי עריות אינם מגבילים את החיים ואף אינם מצמצמים אותם, אלא מנתבים אותם. מתוך כך, בהמשך לדברי המשך חכמה שהובאו לעיל, יש להבין כי דמותו של אדם עובד אלקים אינה חלושה, מכווצת ומסוגפת אלא חזקה, מלאה ועשירה.

^{יח} חידושי אגדות נדרים נא, א ד"ה תועבה.

^{יט} נוסח ברכת הקידושין.

^כ קהלת ט ט.

דמות כזו מצטיירת בקווים ברורים מתוך דברי מרן הרב זצ"ל בביאור אגדת מסכת שבת, העוסקת ביראת שמים:

אמר רבה בר רב הונא: כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו. בְּהֵי עֵייל?... רבי סימון ורבי אלעזר הוּו יתבי. חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא. אמר לי חד לחבריה: ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא...^{כא}

תחילה קובעת הגמרא שיראת שמים היא בבחינת מפתח חיצוני לחדרי התורה הפנימיים, ומי שאינו ירא שמים אינו יכול לבוא אל פתחה של תורה כלל ועיקר. לאחר מכן היא מספרת על רבי יעקב בר אחא, שהוגדר בפי חבריו כ"גבר דחיל חטאין". שואל על כך מרן הרב זצ"ל: מדוע הלשון היא דווקא "גבר דחיל חטאין"? וכי מה היינו חסרים אם היו שני החכמים אומרים שרבי יעקב בר אחא הוא "דחיל חטאין" בלבד? ומבאר הרב:

והנה [בעניין] קניין המעלות, אפשר שיקנה אדם איזה מעלה או מידה פרטית, ומכל מקום אינה מתאמת יפה לכל יתר הנהגותיו. או שלפעמים יהיה האדם ירא חטא, אבל מהותו האנושית נתבטלה אצלו, אם מפני חלישות הגוף או הנפש או ממיעוט הכרה, איננו מצויר יפה את כל המבט האנושי לפי כל מה שאפשר להיות בו מהטוב והרע, ושיבחר דווקא בטוב וביראת חטא, כי אם לא ידע לעשות רע. איש כזה, אם שנוכל לקרותו דחיל חטאין, אבל לא נוכל לקרותו גבר דחיל חטאין. ומטרת התורה במאמר הכתוב: "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", שיהיו כל הכוחות הגופניים והנפשיים חיים וקיימים במילואם בלבו ונפשו של אדם, ועם שלמות החיים יבחר לו החיים היותר קדושים ויותר נעלים, הקרובים אל השם יתברך בלכתם בדרכיו.^{כב}

התורה דורשת מיהודי להיות קדוש, להיות נעלה, להיות קרוב אל ה' יתברך. היא מזהירה אותו מפני חטאים רבים, ומשימת חייו היא להיות דחיל חטאין – ירא חטא. אלא שמשימה זו אינה באה לבטל את מהותו האנושית ואל לה לצמצם ולהחליש שום כוח מכוחות גופו ונפשו. אין התורה מבקשת מאתנו שנהיה בריות תלושות מן המציאות, שאינן מכירות כלל בכוחות החיים הקשורים בקיום החומרי. הציפייה והדרישה היא שנהיה מחוברים לקרקע, ועם זאת נבחר בדרך הנכונה בתוך המציאות הגשמית. שיהיה אדם קודם כל גבר – אדם חי

^{כא} שבת לא, ב. וראה רש"י שם: "יראת שמים דומה לפתחים חיצוניים, שדרך להם נכנסים לפנימיים; כך, אם ירא שמים הוא, נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו – אינו חש לתורתו".
^{כב} עין־אי"ה שבת ב: קעב.

ובריא ש"כל הכוחות הגופניים והנפשיים חיים וקיימים במילואם בלבו ונפשו", ומתוך כך יהיה גם דחיל חטאין וירתום את עוצמת החיים הזו לחיי קודש^{כז}.

על זה נאמר גבר, איש באנשים, עם מילוי כל כוחותיו בהקפה שלמה, והם הם המשלימים אותו להיות דחיל חטאין.

דווקא הגבורה הגברית, היודעת היטב את טעם חיי הגוף, היא הנותנת משמעות למושג דחיל חטאין. אם אין האדם בבחינת גבר, מה לו להיות דחיל חטאין? הלא כוחות החיים האצורים בחטא אינם מושכים אותו כלל.

הערה דומה מעיר מרן הרב זצ"ל על דברי הגמרא במסכת ברכות, המצוטטים רבות בקשר להתמודדות היום-יומית של מלחמת היצר:

דאמר ריש לקיש: מניין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה? שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל"^{כח}.

לכאורה נראים הדברים כסותרים את הגדרת "גבר דחיל חטאין", שכן ריש לקיש מצהיר בפה מלא שהשאיפה העליונה הראויה לאדם – הוא הגבר המדובר – אינה לחיות חיים עשירים ומלאים, אלא אדרבה: להמית עצמו.

אמנם לא כך הוא, כפי שביאר מרן הרב זצ"ל באיגרתו העוסקת בחזון שהעמיד לשיבתו החדשה:

כל עיקרה של הצורה החדשה שאני חפץ בהישיבה, דהיינו שיהיה שורר בקרבה עוז חיים הראוי לשמעתתא, דבעיא צילותא ושמחת לב... ודווקא בישיבה כזאת יוכל להתקיים התוך של דרשת "אדם כי ימות באהל", אדם חי, המטה את תשוקותיו וכוחותיו לא להוללות וסכלות, כי אם לעמלה של תורה ושמחת השגתה. אבל מי שאין לו הרגשת החיים וזיוום, הוא לא יכול להיות אדם אשר ימות באהל.^{כט}

משמע: האידיאל התורני איננו אדם החונק ומדכא את כוחות חייו, ועל כן הוא רחוק מכל חטא, אלא להפך: גבר מלא כוחות חיים המבין את עומק החיים ומשמעותם, ומתוך כך

^{כז} כעין זה היה דורש רבי מנחם מנדל מקוצק על הפסוק "ואנשי קדש תהיון לי" – אין הקב"ה חפץ במלאכים אלא באנשים, שיהיו אנשי קודש.

^{כח} במדבר יט יד.

^{כט} ברכות סג, ב.

^ל איגרות ראי"ה ח"א עמ' קפז.

מפליס את דרכו בתוכם בגבורה ובשמחת חיים ורותם אותם ככלי לעמלה של תורה ושמחת השגתה¹².

ראויים הדברים בפרט לדורנו. המעיין בספרים יעמוד במהרה על כך שבמשך דורות רבים, בגלות החשוכה, הלך טעמה של תורת הגבורה הזו והשתכח. במקום גבורה של יראת חטא אנו מוצאים ריחוק מן החיים עצמם, מעושרם ומילואם¹³. אולם לנו, הזוכים לחיות בדור תחיית האומה בארצה, שבה מסכת מופלאה זו ומתגלה. כוחות אדירים מתגלים בנו – בפרט ובכלל; כוחות גוף ונפש המציבים בפנינו אתגר גדול: לבנות מהם קומה שלמה, בריאה וחזקה, של עם ואדם. יהי רצון שנוזכה ללכת בדרכו של "גבר דחיל חטאין", כפירושו של מרן הרב זצ"ל, ולנתב אותם במסילה העולה בית אל, בקדושה ובטהרה, ולבנות משכן לשבתו יתברך, מי שכבודו מלא שמים וארץ גם יחד.

¹² ועיין שמונה־קבצים ח: צב: "צריך אדם לנצח את החלישות הנפשית שבקרבו. ואפילו אם היא באה מצד קדושה ויראת שמים, מכל מקום היא בעצמה מידה רעה היא שמאבדת את כל כישרון וכל מעלות הקודש. וצריך אדם לזכך את מידת יראת שמים ויראת חטא שלו, שלא יישאר בהן שום רושם של חולשה ורפיון. "ה' עז לעמו יתן" (תהלים כט יא)".

¹³ עיין מאמרי ראי"ה, עמ' 406.